

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
00102 EDUSKUNTA

Viite: Vastineeni 8.5.2012 puolustusvoimien kirkollista työtä ja elämäkatsomustiedon opetusta koskeissa asioissa dnro 4489/2/10 ja dnro 3543/4/11

Vastineeni jatko: elämäkatsomustiedon opetusmateriaaleista ja opetusjärjestelyistä

Kantelija: Dosentti Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 191 51443, (09) 7534 703

jouni.luukkainen@helsinki.fi

Tausta. Esitin perustellen 6.6.2012 kirjoitukseni ”Kaksi vastineeni täydennystä” a)-kohdassa apulaisoikeusasiamiehelle pyynnön hankkia puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetuksen materiaaleja, ellei kirjoitustani olisi sitten otettava uutena kanteluna. Olin nimittäin sähköpostiviestilläni 15.5.2012 Maavoimien Esikunnan henkilöstöosastolle pyytänyt noita materiaaleja, mutta en ollut saanut minkäänlaista vastausta. Toimitin kirjoitukseni myös sähköpostitse tiedoksi erityisesti Maavoimien Esikunnan henkilöstöosastolle.

Sotilaslakimies Minna Haataja Maavoimien Esikunnan henkilöstöosastosta ilmoitti minulle sähköpostitse 8.6.2012, että 15.5.2012 esittämäni pyyntöön valmistellaan vastausta ja että materiaalin kokoaminen oli aloitettu; vastaus myös pyrittiin saamaan valmiiksi seuraavan viikon aikana.

Kiirehdin sähköpostitse 8.6.2012 ilmoittamaan eduskunnan oikeusasiamiehen kirjaamoon, että kirjoitukseni 6.6.2012 a)-kohta oli käynyt sikäli turhaksi, että minulle oli juuri ilmoitettu, että materiaalityöstä oli jo valmistelu ja että se kohta lähetettäisiin minulle. Tarkoitin sillä sanoa, että apulaisoikeusasiamiehen ei siis tarvitsisi ainakaan toistaiseksi ryhtyä pyyntöäni täyttämään.

Sain sitten postitse 14.6.2012 päivätyn vastauskirjeen Maavoimien Esikunnan henkilöstöosastosta (MI19335). Lähetys sisälsi myös opetuksen pohjana käytettävää materiaalia ja materiaalin koonneen Maavoimien kenttärovastin, kenttärovasti Vesa Aurénin materiaalia selventävän saatekirjeen 14.6.2012. Kirjeen ja saatekirjeen jäljennökset ilman muita liitteitä oli toimitettu eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan.

Vastauskirjeen mukaan muilta osin kirjeeni 15.5.2012 ei Maavoimien Esikunnan näkemyksen mukaan anna aihetta toimenpiteisiin. Arvioin tätä näkemystä, kunhan ensin arvioin minulle toimitettua materiaalia ja sitä koskenutta saatekirjetä.

Vesa Aurénin saatekirjeestä ja sen liitteistä. Totean aluksi, että liitteenä minulle lähetetyn *Sotilaan pyhät hetket* -oppikirjan [toimittaneet Jukka Seppänen ja Vesa Aurén, Maasotakoulu 2011] saatekirjeen toiseksi viimeisessä kappaleessa mainittu Jyrki Knuutilan artikkeli ”Sotilaspapisto yhteiskunnan, armeijan ja kirkon leikkauspisteessä”, jonka nyt kertosin, ei kerro mitään puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetuksesta eikä myöskään mistään sen edeltäjistä. Mutta artikkelin alaotsikko onkin ”Miten hengellistä työtä on tehty Suomen asevoimissa lähes 900 vuotta?”. Artikkelin loppuluvussa ”Sotilaspapisto tulevaisuudessa” esitetään arvio, että jos Suomi tulee pysymään sotilaallisesti liittoutumattomana ja maassa tulee edelleen toimimaan asevelvollisuusarmeija, sotilaspapiston asemaan ja tehtäviin ei liene odotettavissa suurempia muutoksia, mutta että yhteiskunnan jatkuvasti käynnissä oleva muutos tulee sen sijaan aiheuttamaan yksityiskohtaisia muutoksia toimintaan. Mielestäni kaikki kanteluissani vaatimani korjaukset olisivat vain tuollaisia yhteiskunnan muutoksen aiheuttamia yksityiskohtaisia muutoksia sotilaspappien toimintaan.

Käyn sitten läpi oppituntiaiheet, mutta käänteisessä järjestyksessä saatekirjeeseen nähden.

OTA1) Oppituntiaihe ”Kaatuneiden huolto”. Olin vastineessani 8.5.2012 moittinut Maavoimien Esikunnan lausunnon mukana minulle toimitettua puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetusmateriaalia ”Kaatuneiden huolto” tunnustuksettomuuden loukkauksesta (lisäksi olin jälkikäteen huomannut, että materiaalin sivulla 4 olisi papin ammattiin aikomuksen sijasta ollut tiedusteltava aikomuksesta uskonnottoman eli tunnustuksettoman juhla- tai erityisesti hautauspuhujan (sivu)ammattiin). Sähköpostiviestissäni 15.5.2012 Maavoimien Esikunnan henkilöstöosastolle pyysin, että opetusmateriaalin ”Kaatuneiden huolto” virheet kiireimmiten korjataan ja että minulle toimitetaan korjatut sivut.

Saatekirje ottaa sen viimeisessä kappaleessa tähän pyyntöni seuraavan kannan:

Kun puolustusvoimien, maavoimien ja sotilaspapiston käytettävissä on osaavien asiantuntijoiden tuottamaa laadukasta materiaalia, ei ole perusteltua ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin esimerkiksi yksittäisten varusmiesten tai yliopisto-opiskelijoiden aikaansaannosten kanssa.

Arvostelemani opetusmateriaalin oli laatinut varusmiespappi, joka siis todellakin oli itse varusmies ja myös yliopisto-opiskelija (teol. yo/HY), mutta ei sotilaspappi. Kuitenkin puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetuksesta vastaa sotilaspappi (normi PVHSM Kirkollinen ala 018 - PEHENKOS ”Osallistuminen kirkolliseen opetukseen ja kirkollisiin tilaisuuksiin”; Pääesikunnan henkilöstöosaston määräys HF15/26.10.2009; voimaan 1.11.2009). Siis sotilaspapin olisi pitänyt tarkastaa ja korjauttaa varusmiespapin opetusmateriaali heti, kun sitä ryhdyttiin käyttämään. Viimeistään sotilaspapin ja silloin Maavoimien kenttärovastin olisi pitänyt puuttua materiaaliin silloin, kun Maavoimien Esikunta liitti sen lausuntoonsa sen mielestä kai asiallisena esimerkkinä — mikäli kenttärovastin puoleen silloin käännettiin. Ja joka tapauksessa Maavoimien kenttärovastin olisi nyt pitänyt ottaa yksityiskohtaisesti kantaa materiaalia koskeneisiin moitteisiin ja yhtyä niihin. Viittaus ”asiantuntijoiden tuottamaan laadukkaaseen materiaaliin” on aivan riittämätön, koska sen sijasta minulle olisi nyt pitänyt toimittaa esimerkki elämäkatsomustiedon opetuksen tunnustuksettomuuden vaatimukset oikeasti täyttävästä materiaalista. Sellainen materiaali sekä varoituksin varustettuna moittimistani sivuista ainakin sivut 4 ja 7 olisi sitten pitänyt toimittaa kaikkien elämäkatsomustiedon opetusta hoitavien ja opetuksesta vastaavien tiedoksi.

★ *En voi hyväksyä korjaamatta jätettyä asiointilaa.*

Apulaisoikeusasiamiehen 28.12.2010 kanteluissani tekemän ratkaisun mukaan sotilaspappi on pätevä elämäkatsomustiedon opettaja (vaikka tältä puuttuisivatkin vaadittavat aineenhallinnalliset ja pedagogiset opinnot, kuten varmaankin yleisimmin puuttuvatkin). Mutta pätevä elämäkatsomustiedon opettaja ei voisi sallia vastuullaan opetettavan moittimallani tunnustuksellisella tavalla. Maavoimien Esikunta saattaa nyt häpeään apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun.

OTA2) Oppituntiaihe ”Johtajaksi kasvaminen ja johtamisen etiikka”. Tätä on käsitelty saatekirjeen jälkimmäisellä sivulla sen kolmanneksi ja neljänneksi viimeisessä kappaleessa. Kyseessä on siis kirkollisen opetuksen aihe (2 h) II aliupseerikursilla ja reserviupseerikursilla. Saatekirjeen mukaan se kuuluu opetuskokonaisuutena puolustusvoimien viralliseen johtaja- ja kouluttajakoulutukseen, josta on aikanaan viralliseksi aineistoksi laadittu opetusvihko; tästä sivu 37 oli liitteenä.

• *Opetusvihkon sivu 37 ”Johtamisen eettinen perusta”.* Etsin Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjastossa käsiini koko tuon opetusvihkon. Se sisältyi Puolustusvoimien johtaja- ja kouluttajakoulutuksen Johtajakansioon (2010). Opetusvihkossa oli 58 sivua, ja se koostui noin 150 opetuskuvasta. Todellakin luku ”1.2 Johtamistaidon peruskurssi” sisälsi osana ”1.2.7 Johtamisen eettinen perusta” saatekirjeen liitteenä olleen kaksikuvaisen sivun 37. Sivulla 37 on sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen sanamuodot. Ensimmäisessä kuvassa on otteena (lähteeksi mainittuna Sotilaan käsikirja 2008) näiden kaksi viimeistä kappaletta, joista edellinen alkaa sanoin ”Jos minut asetetaan esimiesasemaan”. Jälkimmäisessä kuvassa on seuraava tehtävä: ”Pohdi sotilasvalan ja -vakuutuksen sisältöä kohta kohdalta. Mitä valan ja vakuutuksen sisältö tarkoittaa käytännössä, päivittäisessä elämässä? Mit[k]ä kohtia on sinun mielestäsi vaikeinta noudattaa? Miksi?” Sivulla on varattu tilaa vastauksen kirjoittamiselle. Kansion alussa oli varusmiesten johtaja- ja kouluttajakoulutuksen opetussuunnitelma. Opetussuunnitelmassa 1.2 Johtamistaidon peruskurssin (AUK II/RU-kurssi) osassa 2 ”Taistelun vaikutus yksilöön ja joukkoon” oli kohta ”johtamisen eettinen perusta”, jolle oli varattu 1 tunti ja jonka materiaaliksi

mainittiin opetusvihko, menetelmäksi opetuskeskustelu ja kyseisen oppitunnin 1.2.7 pitäjäksi (tällaisen maininta ylipäättään oli poikkeus) kirkollisen työn edustaja. Sivussa 37 on tietysti se ongelma, että aikaa käytettäisiin sen pohtimiseen, mitä sotilasvalassa tarkoittaa ilmaisu ”kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä”, sillä oikeastihan se ei tarkoita mitään, jolloin sen muu ääneen pohtiminen olisi uskonnollista julistusta.

Saatekirjeen mukaan kyseinen opetus voidaan toteuttaa joko kaikille yhteisenä tai siten, että kirkollisesta opetuksesta vapautettujen varusmiesten opetus on järjestetty erikseen. Mutta Maavoimien Esikunnan lausunto (2.2.2012/MI3483) piti perusteettomana Terhi Juntusen pro gradu -työhön (2004) nojannutta väitettäni, että kirkollisesta opetuksesta vapautetut varusmiehet olisivat käytännössä pakotettuja valitsemaan kirkolliset oppitunnit niiden puolustusvoimien tarpeita vastaavan sisällön vuoksi. Nyt siis kuitenkin ainakin johtamisoppitunnit saattavat olla kaikille yhteisiä, ja tuskinpa silloin on kyseessä ”korvaava” elämäntutkimustiedon opetus vaan kirkolliset oppitunnit, joista siis sittenkin voisi kieltäytyä mutta tällöin jäädä vaille johtamiskoulutusta.

★ *Koen siksi Maavoimien Esikunnan lausunnon 2.2.2012 tarkoituksellisesti harhauttavaksi. Miksi en heti voinut saada rehellistä ongelman myöntöä?*

Toisaalta kylläkin saatekirjeen mukaan oppitunnilla käytettävä materiaali on aina sen mukaan muokattava, miten opetus toteutetaan kyseisessä hallintoyksikössä, ja saatekirjeessä mainitaan, että liitteenä oleva virallinen aineisto on laadittu sellaiseksi, että opetus voidaan toteuttaa kaikille yhteisenä. Mutta minulle on hiukan epäselvää, mitä tällä virallisella aineistolla tarkoitetaan. Vain tuota suppeata yksittäistä opetusvihkon sivuako 37? Vai lisäksi esimerkiksi alla tarkasteltua Power Point -opetuskuvasarjaa ”Johtajaksi kasvaminen”?

Yhteinen opetus on joka tapauksessa ainakin muodollisesti ongelmallista, sillä se ei oikein voi olla elämäntutkimustiedon opetusta, koska tälle ei edes ole vahvistettu omia tavoitteita ja aiheita. Kuitenkin vain elämäntutkimustiedon opetus voisi sen tunnustuksettomuuden tähden todella olla yhteistä. Sen sijaan yhteinen opetus osana kirkollista opetusta on uhka elämäntutkimustiedon opetuksen tunnustuksettomuudelle. Se, että opetus jossain toteutetaan eriytetysti, kertoo, että tällöin osana kirkollista opetusta sille halutaan puolustusvoimissa antaa kirkollinen sisältö; sellainen kirkollinen sisältö voi silloin valua yhteiseenkin opetukseen. Niinhän tapahtuu jopa eriytetyle elämäntutkimustiedon opetukselle kaatuneiden huollosta, kuten olen moittinut.

Mutta joku voisi sanoa, että kirkollisen opetuksen mukauttaminen elämäntutkimustiedon opetuksiksi olisi taas väärin edelliselle. Oppituntiaihe ”Johtajaksi kasvaminen ja johtamisen etiikka” pitäisikin siirtää kokonaan kirkollisen opetuksen ja elämäntutkimustiedon opetuksen ulkopuolelle, siis myös normien tasolla, ja täten sielläkin, missä se nyt opetetaan eriytetysti.

★ *Yhteinen opetus johtajaksi kasvamisesta ja johtamisen etiikasta ei ole hyväksyttävissä, jos se on samalla myös osa kirkollista opetusta.*

Saatekirje jatkaa liittämällä mukaan esimerkkejä Maavoimien Esikunnan viime vuosina sotilaspapille jakamasta ”Johtajaksi kasvaminen ja johtamisen etiikka” -oppituntikokonaisuuteen liittyvästä virikeaineistosta, jota käyttäen sotilaspapit voivat rakentaa oppituntinsa sisällön. Tarkastelen näitä liitteitä.

● *Johtajaksi kasvaminen (johtamisen etiikka, erilaisuuden johtaminen ja varusmiesjohtajana), Power Point -opetuskuvasarja vuosilta 2007–2008; osin vanhentunutta.*

Aineisto, 31 numeroimatonta sivua, on selvästikin koko oppituntiaiheen kattava. Osassa ”Johtamisen etiikka” on huomautettavaa. Osa sisältää sotilaankin ihmisenä pysyttäytymistä koskevan lainauksen Mikko Juvalta, joka oli arkipiispa, sekä erityisesti kultaista sääntöä etiikan mittapuuna pitävän lainauksen Jorma Laulajalta, joka on toiminut kenttäpiispana ja jonka teologian tohtorin väitöskirja on ”Kultaisen säännön etiikka: Lutherin sosiaalietiikan luonnonoikeudellinen perusrakenteuuri”. Ikiaikainen kultainen sääntö tietysti esiintyy eri uskonnoissa ja ajatussuunnissa; lainauksessa se on hyvin kristillisessä muodossa ”rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi”. Muuta uskontoihin liittyvää ei aineisto sisällä. Otsikon ”Mihin ja miksi sotilas tarvitsee etiikkaa” alainen teksti ”Ihminen tietää luonnostaan, mikä on oikein ja mitä tulisi tehdä.” puhuu itsessään tunnustuksettomasta etiikasta, jolle uskonnot ovat tarpeettomia ja jota uskovakin ihminen joutuu intuitiivisesti noudattamaan,

ellei hänellä esimerkiksi ole aikaa kääntyä uskonnollisen auktoriteettinsa puoleen. Filosofiaan syvenyneeltä tutkijalta, sotilaspedagogiikan (emeritus)professori Jarmo Toiskalliolta on seuraava lainaus: ”Eettinen toimintakyky on sotilaan toiminnan kivijalka.”

Mutta onko tämä opetuskuvasarja tarkoitettu elämäkatsomustiedon opetukseen, kirkolliseen opetukseen vai yhteiseen opetukseen?

Piispojen lainaaminen viittaa siihen, että kyseessä olisi kirkollisten oppituntien materiaali.

Elämäkatsomustiedon opetukseen ja tällöin samalla yhteiseen opetukseen materiaali on juuri näiden piispojen lainausten tähden kelvoton. Pitäisi lainata filosofeja — tai sotilaita — piispojen sijasta. Kultaisen säännön esittäminen hyvin kristillisessä muodossa ja sen pitäminen etiikan mitapuuna antavat oppimateriaalille ahdistavan propagandistisen leiman, että etiikka olisi osa kristinuskoa, ja tekevät masentavan vaikutuksen, että puolustusvoimat ei kunnioita elämäkatsomustietoa itsenäisenä alana vaan pitää sitä kirkollisten oppituntien valjaissa. Selvästi etiikka ei kuitenkaan edes palaudu kultaiseen sääntöön tämän operationaalisemmassakaan muodossa tehdä toiselle niin kuin haluaisi itselleen tehtävän eikä välttämättä sellaista normia edes yksioikoisesti hyväksyisi — esimerkiksi johtajan on kai joskus tyydyttävä vaatimaan alaiseltaan vähemmän kuin itseltään! Uskontojen etiikat ovat myös vain esimerkkejä etiikasta.

- Professori Jarmo Toiskallion laatima aineisto sotilaan toimintakyvystä ja ennen muuta eettisestä toimintakyvystä, muun muassa liitteenä oleva artikkeli *Action Competence Approach to the Transforming Soldiership*, sivut 107–130. [Havaitsen: Teoksessa Toiskallio, Jarmo (ed.): *Identity, Ethics and Soldiership*. National Defence College, Department of Education, ACIE Publications No 1, Edita, Helsinki 2004.]

Sivulla 109 on kuvio ihmisen(ä) olemisesta; yksi neljästä osasta on ”SPIRIT (Ethical existence)”. Sivulla 110 tekijän holistisessa lähestymistavassa toimintakykyyn yksi neljästä kohdasta on ”ethical action competence (the ethical/spiritual existence)”. Tämä ”spiritual existence” on ainoa mahdollisesti uskontoihin viittava kohta koko artikkelissa. Kuten yllä totesin, ”ethical existence”, joka taas on aivan keskeinen käsite artikkelissa, on riippumaton siitä, onko yksilöllä mahdollisesti ”spiritual existence” vai ei, jos jälkimmäisellä tarkoitetaan uskonnollista uskoa tai vaikkapa uskoa sielunvaellukseen. Olisi kovin vastoin tätä artikkelia ottaa siitä minkäänlaista virikettä uskonnon uuttamiseksi elämäkatsomustiedon opetukseen.

- Teologian tohtori Seppo Kankaan artikkeli *Sotilassielunhoidon kivijalka — näkökulmia teoriaan ja käytäntöön*, professori Toiskallion juhla kirjasta 2010, sivut 95–116.

Tästä artikkelista ei saa ottaa mitään virikkeitä elämäkatsomustiedon opetukseen. Tämän perustelevat vaikkapa seuraavat lainaukset: ”Se [sotilassielunhoito] sallii ja käyttää vahvuutenaan kulttuurisesti tuttuja kirkollisia elementtejä, riittejä ja symboleja” (sivun 95 loppu) ja ”Sotilassielunhoito asemoituu luonnollisesti uskonnollisen maailmankuvan ja siitä nousevan ihmiskäsityksen tiedon- ja toiminnan intressiksi.” (sivun 103 alku).

Luvussa suomalaisten uskonnollisuudesta Kangas joutuu onneksi jo luvun tilastoluonteisuuden tähden toteamaan (s. 106) aivan oikein, että ateistiset katsomusliikkeet ja tämänpuoleiseen keskittyvät filosofiset liikkeet jäävät uskontojen ulkopuolelle, kun katsotaan sitä, mistä haetaan vastausta ihmisen eksistentiaalsiin kysymyksiin elämän tarkoituksesta — siis sikäli kuin koko kysymys edes on mielekäs. Kuitenkin hän aiemmin (s. 96) tuntuu väittävän, että jokainen ihminen on uskonnollinen.

- Professori Jarmo Toiskallion artikkeli *Sielunhoito ja sotatieteet*, *Kylkirauta* 4/2010, sivut 32–37.

Tämän artikkelin tarkoituksena on arvioida yllä mainittua Seppo Kankaan artikkelia. Toiskallio pitää sielunhoidon perustelua haasteellisena: ”Sotilassielunhoidon perustelu näyttää yhä vaikeammalta globaalistuvassa yhteiskunnassa, jota näkyvästi leimaa uskonnon privatisointi sekä uusateismi ja sen ajama uskonnonvastaisuus samoin kuin valtakirkon sisälläkin kärjistyneet oppiriidat. Uskonnonvastaisuuteen on liitetty myös vaatimus sotilaspapin virkojen poistamisesta (sivu 33, palsta 3).” ”Kankaan tehtävän vaikeus sekulaarissa todellisuudessa tiivistyy, kun hän puhuu sotilassielunhoidosta hengellisenä työnä, jonka kantava tekijä on kristillinen usko ja ihmiskäsitys — siitäkin huolimatta, että työ palvelee myös ei-kristittyjä ja ateisteja (34/1).” Näiden kahden lainauksen tähden onkin yhä enemmän ihmeteltävä, miksi Kankaan artikkeli on ylipäätään mainittu elämäkatsomustiedon yhtey-

dessä. Samalla voi ihmetellä, eikö Toiskalliolta olisi löytynyt toista, ”sielunhoitoon” viittaamatonta artikkelia; hänhän on erityisesti perehtynyt filosofiaan ja siitä kirjoittaa. Nyt virikkeiden saaminen artikkelista elämäkatsomustiedon opetusta varten vaatii, että sotilassielunhoito ensin perataan siitä pois.

Toiskallio lainaa taustaksi yhteiskuntafilosofi Jürgen Habermasin puhetta ”naiviin tiedeuskoon pohjaavan naturalismin” korjaamisesta (33/2). Mielestäni ilmiössä on kuitenkin kyse siitä, että koko tieteellinen tieto päinvastoin otetaan huomioon syvällisesti ja vakavasti ja päädytään siten väistämättä naturalismiin. Sen sijaan Habermas itse suhtautuu tieteeseen naiivin pintapuolisesti ja kevytmielisesti.

Artikkelin mukaan maailman todellisuus tuntuu vaativan fyysisten, psyykkisten, henkisten [mikä ero psyykkiseen?] ja hengellisten lähestymistapojen yhteisvoimaa (34/2). Esimerkiksi USA:n asevoimien johdossa on alettu paneutua vakavasti siihen, että ”terrorismin vastaisen sodan” [tunnustus kirjoittajalle lainausmerkeistä] myötä sotilaiden itsemurhat ovat vuosi vuodelta lisääntyneet (34/2); merkittävänä syynä on pidetty syyllisyyden ja häpeän tunnetta siitä, että on itse säilynyt hengissä toverien kuollessa tai vammautuessa (34/3). (Vastaavasti jotkut Utøyan tapahtumasta eloonjääneet ovat lehtitietojen mukaan pohtineet itsemurhaa.) Huomautan, että sotilaan eloon jäämiselle on ollut omat välttämättömyyteen ja sattumaan perustuneet syynsä, jolloin hänen ei siis enää pidäkään turhaan kysyä ”miksi?” mutta sen sijaan kenties todellakin *valittaa* ”voi, miksi!”. Siinä ei tuolloin olekaan kyse Kankaan eksistenttiseksi kutsumasta, olemassaolon merkitystä koskevasta ongelmasta (34/3) — tai ei ainakaan missään uskonnollisessa mielessä. Filosofia auttaisi aiheen täsmentämisessä sotilaan tuskaa lieventäen. Niinpä Toiskalliokin sivuuttaa uskonnon kokonaan kertoessaan virallisten psykologis-psykiatristen oirekuvailujen sivuuttavan [kylläkin mielestäni kaiketi useimmiten tarpeettoman] eettisen tuskan noiden itsemurhien syynä; sotilaan [oikeutettuun] eettisen tuskaan hän viittaa myös — sanoisin — vääryyksien voimattomaksi todistajaksi jäämisessä (35/1).

Jälleen Toiskallio aloitettuaan ensin viittauksella sotilassielunhoidon teorian sotatieteille tarjoamaan mahdollisuuteen jatkaa kuitenkin sanomalla, että viime kädessä tarvitaan työvälineitä sen tutkimiseksi, kuinka etiikka liittyy sotilaan toimintakykyyn; hän lainaa puolustusvoimain entisen komentajan, amiraali Juhani Kaskealan samoin sekulaarin kiteytyksen tälle (35/1).

Sotilasyliopiston syvimmän haasteen Toiskallio katsoo voitavan ilmaista siten, että akateemisen upseerikoulutuksen tavoite ei ole vain teoreettinen ja metodinen oppineisuus, vaan eettisyys; mutta eettisyyteen ei voi kouluttaa, vaan siihen tarvitaan sivistystä (35/3). Sivistystä, ei uskontoa! Kuitenkin Toiskallio varauksin katsoo, että sotilassielunhoito kenties on lopulta ainoa voima, joka kykenee edes jossain määrin pitämään yllä sivistyskasvatusta eli olemaan ”piikkinä lihassa” (36/1). Toisaalta hän mainitsee Kankaan yleisemmin perustelevan sotilassielunhoitoa sillä, että ihminen on perusolemukseltaan ”homo religiosus”; aina on jokin uskonto, vaikkapa sitten sekulaari ideologia, johon ihmiset uskovat ja jonka varaan he maailmankuvaansa rakentavat (36/2). Täten Toiskallio kaiketi ajattelee, toisin kuin Kangas, että olisi olemassa myös sekulaaria sotilassielunhoitoa. Täten on pääteltävä, että Toiskallio sittenkin hyväksyy sivistyskasvatuksen pohjaksi ’sekulaarit ideologiat’ – ja mielestäni se voi tällöin tarkoittaa vain sekulaaria etiikkaa ja yleisemmin filosofiaa eli puolustusvoimien koulutusjärjestelmässä elämäkatsomustietoa. Filosofoinnin tärkeyttä Toiskallio korostaakin Karl Jaspersiin viitaten (36/3).

Missään tapauksessa Toiskallio ei artikkelillaan ole voinut tarkoittaa, että elämäkatsomustiedon opetusta olisi uskonnollistettava tai että elämäkatsomustiedon opetus olisi jollain tavoin toissijaista. Päinvastoin artikkeli mielestäni vahvistaa elämäkatsomustiedon asemaa pohdiskelun paikkana.

** Tässä myös ilmenee sotilaspapit osaltaan korvaavien, opetuksen ohella yleisemminkin uskonnotonta henkistä tukea antavien sekulaarien elämäkatsomustiedon opettajien tarve.*

Itse artikkelistakin löytyy opetukseen aiheita, kunhan sen viittaukset sotilassielunhoitoon ohitetaan. Erityisesti amiraali Juhani Kaskealan lainaaminen osoittaa, että piispat voidaan todellakin korvata sotilashenkilöillä elämäkatsomustiedon opetusmateriaaleissa.

** Oppituntiaiheen ”Johtajaksi kasvaminen ja johtamisen etiikka” virikeaineisto kristillisine osineen on kelvoton kokoelma elämäkatsomustiedon opetuksen kannalta ja se olisi korvattava tunnustuksettomalla aineistolla.*

OTA3) Oppituntiaihe ”Maanpuolustuksen etiikka ja sotilasvala”. Tämä on siis kirkollisen opetuksen aihe. Vastineestani ilmenee, että aiheen alkuosaa vastaava (toisenniminen) elämäntutkimustiedon opetusmateriaali oli mielestäni kelvollinen. Pyysin opetusmateriaalia sotilasvakuutuksesta aiheen loppuosaa vastaten. Ajattelin, että täytyisihän olla olemassa elämäntutkimustiedon opetuksen aihe ”Maanpuolustuksen etiikka ja sotilasvakuutus”. Toisaalta esimerkiksi oikeudessa todistaja vannoo valan tai antaa vakuutuksen ilman eri opetusta vain muistutuksin totuusvelvollisuudesta, eikä valaa vastaanottamassa ole pappia eikä siihen liity (muuta) kirkollisia seremonioita. Varusmiehillä kuitenkin sotilasvala ja sotilasvakuutus annetaan eri tilaisuuksissa, joten ei ole yhdentekevää eikä ongelmatonta, jos elämäntutkimustiedossa opetus sotilasvakuutuksesta korvataan opetuksella sotilasvalasta ja -vakuutuksesta varsinkin, jos jälkimmäisen opetuksen antaa sotilaspappi.

Saatekirje ei ollenkaan puhu eriytetystä sotilasvakuutuksen opetuksesta. Sen sijaan se puhuu kahdesta vaihtoehdosta maavoimien hallintoyksiköissä. Yhdessä vaihtoehdossa sotilaspapin opetus sisältää ensisijaisesti aineistoa maanpuolustuksen etiikasta ja vähemmän aineistoa sotilasvalasta ja -vakuutuksesta, jolloin valan ja vakuutuksen asiakokonaisuuden läpikäyminen jää pääosin yksikön päällikön vastuulle. Toisessa vaihtoehdossa sotilaspapin opetus sisältää merkittävästi aineistoa myös sotilasvalasta ja -vakuutuksesta. Asianomaisessa hallintoyksikössä on sitten sovittava sotilasvalaa ja -vakuutusta koskevan opetuksen riittävän laajasta toteutuksesta.

Saatekirjeessä ei kerrota, annetaanko sotilaspapin kokonaisuudessaan toteuttama sotilasvalaa ja -vakuutusta koskeva opetus erikseen toisaalta kirkollisessa opetuksessa ja toisaalta elämäntutkimustiedon opetuksessa. Ei kerrota sitäkään, opettaako yksikön päällikkö erikseen elämäntutkimustiedon ryhmälle. Mutta maanpuolustuksen etiikka siis kuitenkin opetetaan erikseen elämäntutkimustiedon ryhmälle, joten kaiketi siinä yhteydessä sotilaspappi kattaa joko kokonaan tai osittain sotilasvalaa ja -vakuutusta koskevan opetuksen; saattaisi kuitenkin olla, että yksikön päällikkö esiintyy varusmiehillä ilman näiden jakamista kirkollisten oppituntien ja elämäntutkimustiedon ryhmiin.

Kirjoitukseni 2.10.2011 (dnro 3543/4/11) vastineosassa sivulla 7 moitin, että Kainuun Prikaatin kirkollisen työn periaatteita kuvaavan selvityksen ”Kuvaus kirkollisen työn esittelyoppitunnilla 2010–2011 alokkaille annetusta kirkollisen työn tilaisuuksia koskevasta ohjeistuksesta sekä ohjeistuksen perusteista” kohdan 5 mukaan oppitunnilla käsitellään tarkasti uskonnottoman mahdollisuus vannoa sotilasvalaa, vaikka siihen kuuluu hartaus, ja että sitä sitten tekstissä pitkään käsitelläänkin ja sitä propagoidaan, jolloin sotilasvakuutus jää tekstissä aivan toissijaiseksi, vaikka juuri se uskonnottomalle vakaumukselle ensisijaisena sekä yleisesti sotilasvalaa vähemmän tunnettuna vaatisi tarkemman käsittelyn. Ev.-lut. kirkkoon kuulumattomat varusmiehet valitsevat kylläkin huomattavan usein valatilaisuuden osasyinä varmaankin koetun ryhmäpaineen ohella sen vakuutusilaisuuden julkisuudessa saamaa huomiota suurempi huomio ja ongelmaton osallistuminen ohimarssiin, johon vakuutusilaisuudesta ei valatilaisuuden seuraaminen samalla välttämättä ole ehkä mahdollista liittyä. Mutta tämä ei kuitenkaan puolusta eikä oikeuta sotilasvalaa koskevaa opetusta elämäntutkimustiedossa. En tiedä, onko tutkittu todistajanvalan ja todistajanvakuutuksen lukumääräsuhteita uuden uskonnonvapauslain aikana lain näiden suhteen ollessa täysin symmetrinen; painostusta ei varmaankaan koeta suuntaan eikä toiseen. Mutta toisaalta kirkkoon kuuluvien pariskuntien avioliittoon vihkimisistä oli siviilivihkimisiä viime vuonna jo noin 38 %. Voisi siis ajatella, että oikeudessa kirkkoon kuuluvakaan todistaja ei välttämättä haluaisi vannoa valaa vaan antaa vakuutuksen.

Saatekirje kertoo, että sotilaspapistolle on vuosien myötä jaettu hyvin runsaasti sotilasvalaa ja sotilasvakuutusta koskevaa aineistoa opetuksen valmistamista varten. Saatekirje myös selostaa liitteenä esimerkin vuoksi olevaa aineistoa. Sen sijaan saatekirje vaikenee siitä, onko mahdollisesti yksiköiden päälliköille jaettu aineistoa, jota he tarvitsevat oman opetusosuutensa valmistamiseen.

Seuraavaksi käyn aineiston läpi.

Saatekirjeen mukaan ensijaisena lähteinä käytetään virallista aineistoa, jota on seuraavat kaksi yksikköä:

- Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO 2009), 9.2 *Sotilasvalan vannominen ja sotilasvakuutuksen antaminen* (sivut 94–99). Ei liitteenä.

Kohdan 429 mukaan ennen sotilasvalan vannomista tai sotilasvakuutuksen antamista asevelvollisille on selvitettävä sotilaan velvollisuuksia ja oikeuksia sekä opetettava heidät ymmärtämään valan

ja vakuutuksen merkitys ja ero. Ymmärrän, että tämän selvityksen voisi yksikön päällikkö tehdä. Vakuutuksen antavan ei tarvitse tietää valan muodollisuuksista muuta kuin, että vala on uskonnollinen ja siihen liittyy uskonnon harjoittamista. Kohtaa 443 sotilasvakuutuksesta pitää alokkaille avata. En esimerkiksi osaa sen perusteella sanoa, kuuluuko valalaulu tilaisuuteen vai ei (palaan valalauluun alempana). Tärkeää olisi myös korostaa, että sotilasvakuutustilaisuus järjestetään niin (koska se *olisi* järjestettävä niin ja on aivan mahdollista järjestää niin), että siihen osallistuvat henkilöt *eivät* joudu seuraamaan valatilaisuutta, ja toisaalta niin (koska siihenhän on pyrittävä), että heillä olisi mahdollisuus osallistua ohimarssiin.

- *Hallintoyksikön sotilasvala- ja sotilasvakuutustilaisuudesta antama käsky* (esimerkiksi HÄMR käsky MI1244 25.1.2012, 9 sivua). Pyysin ja sain Hämeen Rykmentiltä (Lahti) tämän käskyn (ilman sen kahta liitettä).

”Päälliköiden valaoppitunneilla on alokkaille tiedotettava sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen merkitys. On tiedotettava valinta-oikeudesta samanarvoisina vaihtoehtoina sekä luterilaiseen tai ortodoksisen kirkkoon kuulumattomille suoda mahdollisuus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen ja oikeus olla pois kenttähartauksesta. Valintamahdollisuus on toteutettava siten, ettei kukaan valinnasta ilmoittaessaan joudu asiattoman huomion kohteeksi.”

Valaoppitunnit olivat siis päälliköiden pitämiä, eivät sotilaspappien. Ilmeisesti valaoppitunnit pidettiin tekemättä eroa kirkollisiin oppitunteihin ja elämäntutkimustiedon opetukseen osallistuvien kesken. Oikeuden olla pois kenttähartauksesta on tarkoitettava sitä, että kenttähartautta ei joudu edes sivusta seuraamaan, mutta oliko todella näin, ei käskystä voi oikein päätellä. Vakuutuksen antava valtionkirkkoon kuuluva joutuu käskyn tekstin perusteella osallistumaan kenttähartauteen.

Käskyn mukaan sotilasvakuutustilaisuuteen osallistuvat vakuutuksen antavat alokkaat ja sotilasvalatilaisuuteen saapumiserän alokkaat. Siis valatilaisuuteen osallistuvat kaikki vakuutuksen jo antaneetkin? Sehän on vastoin sitä, että heillä on oikeus olla osallistumatta (valatilaisuuteen sisältyvään) kenttähartauteen ja siis koko valatilaisuuteen.

Käskyn mukaan ohimarssiin osallistuvat kaikki joukot mukaan lukien vakuutuksen antaneet. Siis ne vakuutuksen antaneet, jotka eivät osallistu valatilaisuuteen edes sitä sivusta seuraamalla, voivat osallistua ohimarssiin; hyvä.

Käskyn perusteella sotilasvakuutustilaisuudessa ei ole musiikkia (ei laulua eikä soittoa), vaikka koruttoman tilaisuuden jopa johtaa Sotilasmusiikkikoulun johtaja. Miksi ei ole? Halutaanko siten saada vakuutuksen antaneet osallistumaan valatilaisuuteen? Vai halutaanko vakuutustilaisuus pitää mahdollisimman vähän houkuttavana? Joskus vakuutuksen kaavan esilukijana käytetään ulkopuolista, jollainen voisi asiasta huomauttaakin. Selvisi kuitenkin, että valalaulu puuttui, onpa se hyvä tai paha juttu (palaan siis valalauluun alempana).

Käskyssä puhutaan yhteisestä valaharjoittelusta, mutta toisaalta myös yksiköiden toimesta vakuutuksenantotilaisuuden harjoittelemisesta; kaikei valaharjoitteluun osallistutaan siis yhtenä joukkona, mutta ilman vakuutuksen harjoittelijoita. Joukkoyksiköt käskivät yksiköittensä valaharjoittelun ja valaoppitunnit ennen yhteistä harjoittelua, ja virret ja valalaulu on harjoiteltava yksiköittäin hyvin; näistä valtionkirkkoihin kuulumattomia vakuutuksen antavia koskenevat vain valaoppitunnit.

Yhteenvetona totean, että HÄMR:n käsky selventää harjoitettavaa sotilasvakuutusikäntäntöä, vaikka ei täysin täsmällistä kuvaa siitä ulkopuoliselle annakaan.

- Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453.

Valaa ja vakuutusta koskevan 5 §:n mukaan lain tai asetuksen valan vannomiseen tai vakuutuksen antamiseen velvoittama voi valintansa mukaan joko vanna valan tai antaa vakuutuksen. Valalla säädöksessä tarkoitetaan kristillistä valaa; vakuutus taas on neutraali. Oikeudenkäynnissä joku saattaisi väittää, että todistajanvalan kuuntelemiseen pakottaminen olisi hänen velvoittamistaan osallistumaan omantunnonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen ja siten perustuslain rikkomista; joka tapauksessa tilanteen voi kokea ikävästi loukkaavan valtion neutraaliutta. Nykysuomen sanakirjan perusteella vala avarassa mielessä on juhlallinen vakuutus, joka suppeassa mielessä on uskonnollisävyinen. Ei siis olisi estettä — ja pidän sitä tavoiteltavana — korvata lainsäädännössä vala kauttaaltaan vakuutuksella, jota puhekielessä voisi sitten kutsua valaksikin.

- Piispainkokouksen asettaman toimikunnan (piispa Osmo Alaja, kenttäpiispa Toivo Laitinen, professori Helge Nyman) laatima *Teologinen selvitys valasta* (24.8.1965, 14 sivua). Tätä selvitystä ei ollut saatekirjeen liitteenä enkä myöskään etsinyt sitä käsiini; selvitystä on kuitenkin selostettu seuraavassa mietinnössä.

- *Mietintö, jonka on laatinut piispainkokouksen valaongelmaa tutkimaan asettama toimikunta* (8.2.1968, 36 sivua).

Valan määritelmää selvitellessään mietintö pitää valana myös sekulaaria ”juhlallista vakuutusta”, mutta tätä halventaen teoretisoi senkin olevan uskonnollisen (sivut 10–11). Vakuutuksessa ”kunnian ja omantunnon kautta” se näkee ”kunnian” ja ”omantunnon” loukkaavasti ensisijaisesti kristillisinä käsitteinä ja vasta toissijaisesti sekulaareina (21–22), jolloin taas vakuutus edellyttää ”tietoisesti kristinuskonvastaista kaikesta tuonpuoleisesta riippumattoman ihmisen itsensä jumalointia” (sivu 23). Mutta toimikunta joutuu myöntämään, että teoriasta huolimatta sosiologiset tosiasiat puhuvat toista kieltä; suurin osa kansalaisista, vieläpä useimmat kirkon jäsenet, eivät käsitä ilmaisua ”kunnian ja omantunnon kautta” raamatullisesti vaan maallistuneesti kunnan kansalaisten tunto-merkkinä (sivu 23). Sekulaaria merkitystä on tietysti lainsäätäjänkin tarkoittanut.

Mietintö saattoi joka tapauksessa täten selittää valankieltäjäkristitylle, että antamalla vakuutuksen tämä vain joutuu ojasta allikkoon, mutta samalla todeta, että tilanne on käytännössä kuitenkin se, että vakuutus mielletään sekulaariksi ja halutaan valita juuri sen tähden (sivu 35).

Toinen näkökohta mietinnön päätelmissä luopumisesta valan pakollisuudesta ev.-lut. kirkon jäsenille oli yksilön vapauden kunnioittamisen huomioon ottaminen; kolmas näkökohta taas oli yhteiskunnallisessa käytännössä siirtyminen kohti juhlallisen vakuutuksen antamista joko yksinomaisesti tai yksittäistapauksissa kirkkoon kuuluvan todistajan kieltäytyttyä valan tekemisestä ja tällöin joskus päästyä vastoin voimassa ollutta lakia antamaan todistajanvakuutuksen (sivut 35–36). (Itse olisin saattanut mietinnön valmistumisen aikoihin joutua todistamaan oikeudessa, jolloin kirkkoon vastoin tahtoaani kuuluessani olisin kyllä kieltäytynyt valasta; joskus pohdin, olisiko minua siitä rangaistu, mutta minua olisikin voitu kuulla ilman, ja mietinnön mukaan olisin ehkä jopa saanut antaa vakuutuksen.) Vakuutuksen sallinut uskonnonvapauslain muutos säädettiin vasta vuonna 1985, ja sekin tuli voimaan vasta vuoden 1987 alusta.

Sivulla 2 lainataan kenttäpiispa Laitisen huomautusta, joka liittyy evankelis-luterilaisen kirkon myönteiseen suhtautumiseen uskonnollista valaa kohtaan: ”Nämä tunnustuskirjojen ja katekismuksen kohdat muodostavat opillisen perustan muun muassa rippikouluopetukselle ja asevelvollisia valmistettaessa sotilasvalalle.” Oliko siis tuonaikaisen rippikouluopetuksen yhtenä aiheena erityisesti uskonnollinen todistajanvala? Tuskinpa. Todistajaksi saattoi kuitenkin joutua kuka tahansa, ja kirkkoon kuuluva todistaja joutui toisin kuin nykyisin vannomaan todistajanvalan ilman uskonnottoman todistajanvakuutuksen antamisen vaihtoehtoa, vaikka oikeudenkäynnin yhteydessä ei ollut mitään opetusta valan uskonnollisesta puolesta. Totean, että sotilasvalankaan uskonnollisesta puolesta ei tarvittaisi erityistä opetusta eikä vannomistilaisuuteen sotilaspappia eikä kenttähartautta.

★ *Mietintö on omituinen ja sopimatonkin taustamateriaali sotilasvakuutusta koskevaan puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetukseen, sillä sotilasvakuutus on riippumaton sotilasvalasta ja siitä, miten kirkko on kipuillut uskonnollisen valan kanssa. Elämäkatsomustiedon oppilas, joka haluaa osallistua sotilasvalaan, ja heitä ilmeisesti on, voinee joko osallistua valaa koskevaan kirkolliseen opetukseen, keskustella yksityisesti sotilaspapin kanssa tai toimia ilman erityistä valaa koskevaa opetusta aivan kuten halutessaan mahdollisesti oikeudenkäynnissä vanna todistajanvalan. Puolustusvoimien kirkollisten oppituntien sotilasvalaa ja -vakuutusta koskevaa opetusta ajatellen taas mietintö kaivaa pohjaa valtion täysin salliman ja hyväksymän sotilasvakuutuksen alta.*

- Oppituntimateriaali *Asevelvollisuus ja sotilasvala* (PE kirkollisasiaintoimisto 11.2.1970, 10 sivua). Alun tiedoissa tämän mainitaan olevan Miehistöoppitunti no 4.

Sotilasvalaa koskeva osa B koostuu seuraavista luvuista: I Valan historia ja olemus, II Teologinen tulkinta, III Sotilasvala ja juhlallinen vakuutus, IV Sotilasvala muissa maissa, V Vala, vakuutus, lupaus ja VI Keskustelua. Kirjallisuusluettelossa valaa koskevat kahden yllä mainitun kirkon toimikunnan töiden lisäksi Veli Merikosken *Asevelvollisuuslainsäädäntö selityksineen* (1933).

Luku I lainaa Nykysuomen sanakirjan laajaa määritelmää valalle, mutta on itsessään tarpeettomasti kristillisyyttä esilläpitävä. Luku sanoo ateisteja vain huonoina kristittyinä pitäen ja näitä kohtaan alentuvasti: ”Valantekemiseen on näin vanhastaan yhdistynyt paljon pyhää ja pelottavaa. Siksi ... jotkut ovat kokonaan kieltäytyneet valan vannomisesta. Ratkaisuna heille — sekä oman tunnonaroille että ateisteille — on tarjottu mahdollisuus antaa ns juhlallinen vakuutus ”kunnian ja omantunnon kautta”. Kuinka tämän ajatuskulun kanssa sopii yhteen esimerkiksi se, että perustuslain mukaan tasavallan presidentin on toimeensa ryhtyessään annettava (jopa mihinkään vetoamaton) juhlallinen vakuutus ”Minä - -, jonka ..., vakuutan, että minä ...”?

Luku II koskee tietysti vain kristillistä valaa.

Luku III on melko kelvollinen historiallinen katsaus (lisää mielenkiintoa tulee vertaamalla kohdan 9 sotilasvalan kaavaa myöhempiin kaavoihin). Luku kertoo Merikosken tulkinnan, että uskonnonvapauslain 9 § kumoaa päivää *myöhemmin* (ei siis päivää aikaisemmin kuten tekstissä väitetään) annettua asevelvollisuuslain aiemmasta väliaikaisesta asevelvollisuuslaista säilytetyn (ja myös myöhempiin asevelvollisuuslakeihin otetun) vapauden antaa vakuutus valan vannomisen sijasta (itse ratkaistavien!) omantunnon syiden vuoksi. Yleensä kuitenkin uudemman ja erityisemmän lain säännös ohittaa vanhemman ja yleisemmän lain säännöksen, mistä siis poikettiin valaa suosien vakuutuksen vahingoksi. Vasta sotilasvala-asetus 199/1964 viittasi uskonnonvapauslain 9 §:ään, kunnes valintaoikeus palautettiin sotilasvala-asetuksella 794/1984. Mutta luku esittää saman tien seuraavan uskonnonvapauslain vastaisen arvion, jonka asevelvollisuuslaki salli: ”Sen sijaan ei voitane kieltäytyä ottamasta valaa henkilöltä, joka ei kuulu mihinkään laillistettuun uskontokuntaan, mutta joka ilmoittaa olevansa halukas tekemään valan.” Myöhemmin asevelvollisuuslaissa tämä nimenomaisesti kiellettiin (laki 1050/1986), kunnes se taas palautettiin (laki 653/2003).

Luku IV paljastaa, että uskonnollisen sotilasvalan poistaminen ei kuitenkaan riittänyt poistamaan sotilaspapin puhetta (Ruotsi), että ilman valaa selvittää (Ranska) ja että on uskonnoton vala, jossa vannomisen voi korvata lupaamisella (Sveitsi).

Luku V tiivistää yllä tarkasteltua valamietintöä. Luvussa sanotaan, että Uuden Testamentin kielenkäytössä ”kunnia ja omatunto” perustuvat Jumalan kunniaan ja Pyhän Hengen ohjaukseen. Olisiko sitten sellaisen ajatuksen peruja se, että taannoin veroilmoituksessa allekirjoitusta edelsi teksti ”[antamani tiedot] vakuutan oikeiksi kunnian ja omantuntoni kautta”. Kaiketi jokainen kuitenkin luki ja ymmärsi tuossa tarkoitettavan omistusliitteellistä sanaa ”kunniani”. Joka tapauksessa ”omatunto” on hyvinkin osuva (arki)psykologinen filosofian käsite.

Luku VI kertoo sotilasvalasta esitettyjä moitteita, mutta myös, että keskustelua on herättänyt ”juhlallisen vakuutuksen sekulaariksi ja vähemmän velvoittavaksi koettu luonne”. Valitetaanko tässä sitä, että jotkut pääsevät vakuutuksella väistämään kristillisen valan? Miksi valtio ylipäätään sallii uskonnollisen valan? Juhlallinen vakuutus kävisi jokaiselle. Onhan myös sotilasvalan kaavan lopussa sanat ”kunniani ja omantuntoni”. Eikö muka oman kunniansa ja omantuntonsa kautta lupaaminen ja vakuuttaminen ole velvoittavampaa kuin epämääräinen ”kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan edessä” lupaaminen ja vakuuttaminen? Valitsehan sotilasvalan käytännössä moni vain sen tähden, että se on enemmistön valinta.

★ *Sotilasvakuutuksesta opettamista varten materiaalista olisi tehtävä rankkoja poistoja. Sotilasvalan esittely ei opetettavaan aineistoon kuulu, sillä valan uskonnollisen puolen perustelu vaatisi uskonnollista julistusta. Valtionkirkkojen jäseniltä vakuutuksen antamisen pitkään epääminen olisi kerrottava, sitä puolustamatta. Puolustusvoimien ylipäällikön, siis tasavallan presidentin juhlallinen vakuutus olisi valaisevaa aineistoa.*

● Sotilasvalan historiaa ja sisältöä koskeva materiaali *Sotilaan pyhät hetket* -kirjassa (2011). Saatekirjeen liitteenä oli kenttärovasti Vesa Aurénin laatima tämän materiaalin luonnos ”*Kuullos pyhä vala, kallis Suomenmaa ...*” — *Itsenäisen Suomen sotilasvala pian 100 vuotta* (12 sivua). Luonnoksen kolme ensimmäistä lukua ovat kirjan liite ”Itsenäisen Suomen ensimmäinen sotilasvala” sivuilla 146–148; seuraavat kuusi lukua ovat kirjan artikkeli ”Kuullos pyhä vala, kallis Suomenmaa” sivuilla 120–127; näiden jälkeisiä kahta loppulukua ei ole kirjassa; lähteet ja kirjallisuus (sivu 11) ovat kirjan sivulla 172 (kuitenkin ilman kohtaa *Kirkko ja valtio -komitean mietinnön* KM 1977:21 [siis 21, ei 26] XXVI

luvusta Vala); sotilasvalan kaavaa 16.8.1918 (sivu 12) ei ole kirjassa.

Yllä selostamani mukaan seuraava kirjan sivun 122 väite sotilasvalaa ja sotilasvakuutusta itseenäisyyden alkuaikoina suoraan koskevista laeista ja asetuksista on kömmähdys: ”Säädösten mukaan kirkon jäsenillä oli velvollisuus antaa vala aina uskonnollisena.” Valtionkirkkojen jäsenten (yksilöllinen) omantunnonvapaus ohitettiin uskonnonvapauslailla.

Sivulla 123 lainataan parlamentaarisen Kirkko ja valtio -komitean mietinnön (1977) ehdotus: ”Uskonnollinen vala on poistettava kokonaan yleisestä laista ja tehtävä kunniaan ja omaantuntoon vetoava vakuutus valan ainoaksi muodoksi.” Totean, että siis tämänkin tekstin mukaan kunniaan ja omaantuntoon vetoava vakuutus ja uskonnollinen vala ovat erityistapauksia yleisemmästä valan käsitteestä. Mietinnön luku valasta on aika asiallista luettavaa.

Seuraava lainaus sivulla 124 vahvistaa yllä esittämäni vuodelta 1970 peräisin olevan arvion uskonnonvapauslain ja myöhemmin asevelvollisuuslainkin ohittamisesta: ”Virallisesti ei nimittäin mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton alokas olisi saanut vanna valaa. Käytännössä henkilökunta antoi monen sellaisenkin vanna valan, jotka halusivat näin tehdä, vaikka eivät olleet minkään kirkon jäseniä. Varuskunnassa saattoi olla 200–300 alokasta, joista kaikki vannaivat sotilasvalan. Eivät he kaikki silti kirkkoon kuuluneet.” Uusi uskonnonvapauslaki poisti muodollisen ongelman, mutta ilmiö on kuitenkin osoitus siitä mielestäni todellisesta ongelmasta, että sotilasvalan kaltainen massavala saa monen yksilön mitätöimään muutoin johdonmukaisesti noudattamansa oman katsomuksensa.

Sivulla 124 mainittu luopuminen termistä juhlallinen vakuutus koski sotilasvakuutusta, ei uskonnonvapauslakia.

Sivulla 124 [ja luonnoksessa kahta sanaa laajemmin] esitetään seuraava mielipide uuden uskonnonvapauslain valaa ja vakuutusta koskevasta säännöksestä: ”Tätä edemmäs ei uskonnonvapautta voi [eikä tarvitse] viedä.” Mutta Kirkko ja valtio -komitean ehdotus (1977) kertoo muuta.

Kirjasta on jätetty pois luonnoksen kaksi kappaletta, joissa ensimmäisessä viitataan eduskunnan perustuslakivaliokunnan koulun juhlaikäntöistä (suvivirsi, jouluevankeliumi) ottamaan kantaan, mutta mielenkiintoisella tavalla tästä poiketen: ”Uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä niitä ei tule tulkita ahtaasti uskonnon harjoittamiseksi.” Rajoitusta ”ahtaasti” ei perustuslakivaliokunta käyttänyt, eikä olisi voinutkaan perustuslakia tarkoittaen käyttää, mutta luonnoksen mukaan suvivirsi ja jouluevankeliumi ovat, kuten ne tietysti ovatkin, uskonnon harjoittamista. Tämän realiteetin tunnusti myös Opetushallitus, jonka muistion mukaan peruskoulun oppilaan huoltajien tai lukion opiskelijan kanssa voidaan sopia vaihtoehtoisesta järjestelystä, jos koulun juhla on osin tai kokonaisuudessaan vakaumuksen vastainen. Toisessa kappaleessa tähän vedotaan perustelemaan, että uskonnollinen sotilasvala ja sen järjestäminen ilmentämään valtion ja kirkon yhteistoimintaa on säilytettävää vuosisataista perinnettä ja kansallista kulttuuria. Minulle se ei kuitenkaan ole kansallista kulttuuria eikä säilyttämisen arvoista perinnettä. Se ei myöskään oikeuta toimimaan niin, että sekulaari sotilasvakuutus ei saa omaa itsenäistä ja arvostettua asemaansa.

Kirjan sivulla 126 on luonnosta täydennetty kahdella kappaleella ortodoksien sotilasvalasta.

Artikkelin luku sotilasvalan merkityksestä (sivut 126–127) esittää valan kristilliseksi ja sellaisena sitä käsittelee, vaikka artikkelin alun ilmaisu ”uskonnollinen vala” antaa ymmärtää, että valoja on myös uskonnottomia, kuten juuri sotilasvakuutus. Joka tapauksessa ”siksi sotilasvapit ovat mukana valan vastaanottajina ja toimittamassa sotilasvalaan kuuluvan hartauden tai jumalanpalveluksen”. Vaatiiko erillinen sotilasvalatilaisuus (YLPALVO 2012, 432) ehkä vain muutamalle alokkaalle hartauden sekin, vai riittäisikö vähempi? Luku ja artikkeli päättyvät erään komentajan sotilasvalaa tulkitsevaan juhlapuheeseen, jossa sotilasvala ja sotilasvakuutus rinnastetaan ja todetaan, ettei sotilasvalan mahdollisesta rikkomisesta löydy sanktioita rikos- tai muistakaan laeista. Komentajan puhe toimisi, vaikka siinä puhuttaisiin yksinomaan sotilasvakuutuksesta, ja siksi se on virkistävä poikkeus artikkelissa.

Komentajat saattavat tutustua artikkeliin ”Valainstituutio oikeudellisesti tarkastellen”, jonka laatija ei ole mikään sotilasvapiti vaan KHO:n hallintoneuvos Ahti Rihto, teoksessa *Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa* (toim. Risto Sinkko, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2005). Artikkelin mukaan toimiminen valan tai vakuutuksen vastaisesti ei nykyään (eikä jo 1700-luvulta lähtien) prosessivaloja

lukuunottamatta merkitse rangaistavaa tekoa eikä saa aikaan rangaistuksen koventamisperustetta; aikanaan väärää valaa pidettiin uskontorikoksena ja tahallisen jumalanpilkkana. Seuraava seikka on mielenkiintoinen lisätieto: ”Rikoslain 45 luvun sotilasrikoksia koskevat tunnusmerkit eivät näyttäisi määrittävän valan antamista rikokseksi. Palvelusrikkomuksesta olisi joka tapauksessa kysymys. Jos tällaisia rikkomuksia on ollut, niin kurinpitomenettelyyn ei niiden johdosta ole tiettävästi ryhdytty.”

Luonnoksen kaksi kirjasta poisjätettyä loppulukua koskevat käytäntöä. Lainaan: ”Yksikön päällikön pitämällä oppitunnilla sotilasvalasta ja -vakuutuksesta tulee tarkastella sekä valan ja vakuutuksen historiaa ja merkitystä että käytännön järjestelyjä. Myös sotilaspapin opetuksessa voidaan käsitellä sotilasvalaa ja siihen liittyviä asioita.” Mutta kuinka pienen osan päällikön oppitunnista saakaan sotilasvakuutus, kun tästä luonnoksessakin kerrotaan enää vain se, että ”sotilasvalan lisäksi ohjelmassa ja otsikoissa on tarpeen mainita myös sotilasvakuutuksen antaminen silloin, kun kaikki eivät vannoo sotilasvalaa ja ohjelmaan kuuluu yhtenä osana sotilasvakuutus”. Vaan kerrotaanpa sittenkin lisää, mutta vain se, että vakuutuksen antaneet voivat tulla seuraamaan myös sotilasvalan vannomista, jolloin viittaus YLPALVO (2009) 415 kai vieläpä tarkoittaisi, että seuraaminen tapahtuisi kenttähartausjoukon osana. Mitään vakuutustilaisuuden omasta ohjelmasta ei luonnoksessa kerrota, ja ohjelmanhan tulisi olla sellainen, että valajoukko unohtuisi.

★ *Jo materiaalin sijoittaminen oppikirjaan nimeltään Sotilaan pyhät hetket osoittaa, että materiaalia ei ole vakavasti ajateltu elämänskatsomustiedon sotilasvakuutusopetuksesi, johon uskonnollisen sotilasvalan uskonnollisen puolen pohtiminen ei kuulu.*

• Valalaulun historiaa koskeva materiaali *Sotilaan pyhät hetket* -kirjassa (2011). Saatekirjeen liitteenä oli kenttävasti Vesa Aurénin laatima tämän materiaalin luonnos ”*Kuullos pyhä vala*” — *Valalaulun historiaa*. Kirjassa tämä on hänen laatimansa artikkelin ”Pyhien hetkien historiallista musiikkia” luku ”Valalaulu” sivuilla 61–63.

Huomautan, että ”*Kuullos pyhä vala*” -laulussa ”vala” ei viittaa mihinkään laulun ulkopuoliseen valaan, vaan laulu itsessään on kyseinen vala, joka tällöin on uskonnoton, sillä myöskään ”pyhä” ei nyt tarkoita mitään uskonnollista. Laulussa ei myöskään puhuta vannomisesta. Alunperin kyse on toki sotilaslaulusta vuodelta 1871, mutta laajaa suosiota Valalaulu sai isänmaallisena lauluna. Jos sotilasvala korvattaisiin kaikkien alokkaiden antamalla sotilasvakuutuksella, Valalaulu sopisi sikäli vakuutustilaisuudessa laulettavaksi.

Puolustusvoimien virallisessa ohjeistuksessa on valan yhteydessä 1950-luvulta alkaen mainittu Valalaulu, ja vuodesta 1973 lähtien laulu on ollut Sotilaan virsikirjassa (mutta toisaalta niin on ollut myös Maamme-laulu). Totean, että sikäli kai kaikki puolustusvoimissa nykyään mieltävät Valalaulun sotilasvalatilaisuuden varaamaksi. Mutta eihän elämänskatsomustiedon oppilaiden varmistukseen ole pakko pitää varusteissaan virsikirjaa, joten Valalaulun ottaminen sittenkin sotilasvakuutustilaisuuden ohjelmaan pikemminkin vakuuttaisi Valalaulun sekulaarista luonteesta.

• Uskonnonvapauslain valaa ja vakuutusta koskevan pykälän selostus professori Juha Sepon teoksen *Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa* (Edita, Helsinki 2003) sivuilla 175–176. Tämä lähde mainittiin saatekirjeessä.

Selostus on asiallinen.

YHTEENVETO. Se aikaisempi epäilyni, että tiettyjä elämänskatsomustiedon osia opetettaisiin edelleenkin yhdistettynä kirkollisten oppituntien kanssa, sai yllättäen vahvistuksen. Käytäntö ei ole hyväksyttävissä, vaan se on perustuslain vastaista syrjintää. Uskonnollinen aines on sisällytettävä yksinomaan kirkollisiin oppitunteihin, joista elämänskatsomustiedon opetus on tällöin pidettävä erossa. Elämänskatsomustiedon opetuksen puuttuva normitus on osasyynä näihin ongelmiin. Korjausta saataisiin myös siirtämällä kirkollisesta opetuksesta normien muutoksella tiettyjä osia sen ulkopuolelle.

Elämänskatsomustiedon opetuksessa on erityisesti pidättäytyttävä sotilasvalan opettamisesta. Sekulaariin elämänskatsomustietoon liittyy luontaisesti sekulaari sotilasvala. Ne elämänskatsomustiedon opiskelijat, jotka syystä tai toisesta haluavat vannoa valan vakuutuksen antamisen sijasta, hankkikoit itse tai olkoot hankkimatta opin valan uskonnollisesta puolesta; valajuhlallisuuksien harjoitteluun he ainakin joutuvat osallistumaan, mutta ei välttämättä valaoppitunnille.

Maavoimien Esikunnan minulle toimittama opetuksen virikeaineisto on suurelta osin kelpotonta elämäntiedon opetukseen. Esimerkiksi sotilasvakuutuksesta ei ole lainkaan omaa itsenäistä materiaalia. Sellaista Maavoimien Esikunnalta pyydettyäni minulle toimitetaan jopa puhtaasti kirkollista aineistoa. Sellainen kertoo sotilaspappien sairaalla tavalla väärästä asenteesta elämäntiedon opetusta kohtaan.

Johtopäätökseni on, että Maavoimien Esikunnan olisi jo pitänyt tehdä pienellä vaivalla toteutettavissa oleva korjaus oppituntiaiheen ”Kaatuneiden huolto” oppimateriaaliin sitä koskeneen pyyntöni ylimielisen torjumisen sijasta ja että niin Maavoimien Esikunnan kuin Pääesikunnan on ryhdyttävä suurempiin korjaustoimenpiteisiin yllä esittämilläni tavoilla.

ALLEKIRJOITUS:

Jouni Luukkainen

EI LIITTEITÄ

TIEDOKSI SÄHKÖPOSTITSE:

Pääesikunnan oikeudellinen osasto (kirjaamo.pe@mil.fi)

Maanpuolustuskorkeakoulu (kirjaamo.mppk@mil.fi)

Ilmavoimien Esikunta, henkilöstöosasto (kirjaamo.ilmave@mil.fi)

Merivoimien Esikunta, henkilöstöosasto (kirjaamo.merive@mil.fi)

Maavoimien Esikunta, henkilöstöosasto (kirjaamo.maave@mil.fi)

Pääesikunnan henkilöstöosaston kirkollinen ala (kirjaamo.pe@mil.fi)

Puolustusministeriö (puolustusministerio@defmin.fi)